

ПУБЛІКАЦІЯ ДОКУМЕНТІВ

УДК 027.54(477-25)НБУВ:[091:272.222(477)-523.6]:930.1(477)''18'':929Маркевич
<https://doi.org/10.15407/rksu.29.381>

о. Юрій Мицик,

*доктор історичних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу актових археографій,
Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського НАН України
(Київ, Україна)*

ORCID 0000-0003-1580-1284

e-mail: mytskyk2002@ukr.net

Інна Юрївна Тарасенко,

*кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник відділу актових археографій,
Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського НАН України
(Київ, Україна)*

ORCID 0000-0003-1019-9749

e-mail: innatarasenko86@gmail.com

ДО ІСТОРІЇ СВЯТО-ПРЕОБРАЖЕНСЬКОГО МГАРСЬКОГО І СВЯТО-ПОКРОВСЬКОГО ЛАДАНСЬКОГО МОНАСТИРІВ

Мета статті – встановити авторство рукописного збірника середини XIX ст., проаналізувати вміщені в ньому регести документів з історії Мгарського й Ладанського монастирів, опублікувати не друковані раніше документи. **Методологічне підґрунтя** становить міждисциплінарний підхід, використано насамперед порівняльно-історичний метод та метод класифікації. **Наукова новизна** полягає в уведенні до наукового обігу незнаних джерел XVII–XVIII ст., які сто-

суються історії двох важливих монастирів Гетьманщини, у встановленні імені упорядника збірника XIX ст. **Висновки.** Насамперед було встановлено ім'я упорядника збірника середини XIX ст.: це відомий український історик Микола Маркевич (1804–1860). У статті розглядається й сам рукописний збірник середини XIX ст. із фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, в якому містяться нариси з історії Глухова, Густинського Свято-

Троїцького, Мгарського Свято-Преображенського й Ладанського (Ладинського) Свято-Покровського монастирів та документи щодо їхньої історії, церковних ієрархів; вказано на причини зацікавлення цими сюжетами М. Маркевича. Встановлені три джерела, з яких автор запозичив матеріали для свого збірника: це рукописні книги 30-х років XVIII ст. Специфіка подання реєстрів М. Маркевича полягає в тому, що він не тільки скорочував документи, але й додавав часом свої коментарі, розбив їх на окремі розділи. Основна увага приділена тим

частинам збірника, де висвітлюється історія Свято-Преображенського Мгарського і Свято-Покровського Ладанського монастирів; з наведених автором реєстрів документів виокремлено ті, які переповідають тексти невідомих досі, й вони наводяться в додатку. Особливо важливим є те, що вони доповнюють «Український дипломатарій XVI–XVIII ст.» та «Український Православний Дипломатарій XVI–XVIII ст.».

Ключові слова: Церква, монастир, духовенство, козацтво, мемуари.

Актуальність наукового дослідження. Спасо-Преображенський Мгарський Лубенський монастир є одним з важливих духовних центрів України і має славу історію. Заснований у 1619 р. коштом двоюрідної сестри св. Петра Могили Раїни Вишневецької визначним православним діячем Ісайєю Копинським, який певний час (1631–1633 рр.) навіть був фактично київським митрополитом, монастир невдовзі став значущим релігійним і культурним осередком України. Вибух Національно-визвольної війни 1648–1658 рр., відродження Української держави – Гетьманщини, ліквідація на її території релігійного гніту позитивно вплинули на Мгарський монастир, який став одним із провідних в Україні. Після Жовтневого перевороту 1917 р. монастир було закрито (1919 р.), ченців розстріляно, а на території обителі створено колонію для малолітніх злочинців. Лише після проголошення самостійної Української держави в 1991 р. монастир було відроджено (травень 1993 р.), але передано Російській Православній Церкві (РПЦ), через що він став осередком чорносотенної пропаганди в Україні.

Не поступається йому за своїм значенням Свято-Покровський Ладанський монастир. Він був заснований поблизу Прилук у 1600 р. ченцями Густинського монастиря як чоловічий і спочатку називався Підгірським. У 1619 р. монастир перетворено на жіночий княгинею Раїною

Вишневецькою, яка передала у власність обителі с. Ладан. Так само, як і Мгарський, Ладанський монастир був закритий радянською владою в 1928 р. і десять років використовувався як колонія для малолітніх злочинців, пізніше – завод протипожежного обладнання. Від 2003 р. відновлений як монастир і переданий РПЦ.

Аналіз досліджень і публікацій. Відзначимо, що збереглася копія на книга («книга-архів») Мгарського монастиря, одна з небагатьох книг українських монастирів часів Гетьманщини, яка, разом з іншими документами фонду 137 («Мгарський монастир») Центрального державного історичного архіву України в м. Києві, опублікована нами [1].

Виклад основного матеріалу. Під час роботи в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ) нашу увагу привернув рукописний збірник середини ХІХ ст., де містяться копії документів [2]. Цей збірник, очевидно, був створений відомим українським істориком Миколою Маркевичем (1804–1860). На це вказує його глибока зацікавленість минулим Глухова. Нагадаємо, що родове гніздо Маркевичів (Марковичів) – село Сварків знаходиться на відстані 10 км від Глухова. Окрім цього, у збірнику містяться нариси з історії Густинського Свято-Троїцького, Мгарського Свято-Преображенського й Ладанського Свято-Покровського монастирів, спогади автора про відвідини Густині в 1845 р., документи київських митрополитів починаючи від Ісаїї Копинського і закінчуючи Самуїлом Миславським. Щоправда, історик наводив тексти документів у вигляді регестів, тобто переказував тільки суть документів, цитуючи найважливіші місця. Такий спосіб публікації використовують і в сучасній археографії, оскільки він дозволяє суттєво зменшити обсяг публікації за рахунок скорочення стандартних титулів, форм ввічливості, малозначущих деталей. Подеколи М. Маркевич пояснював чи коментував документи, і ці його вставки ми позначили курсивом. Отже, матеріали до історії Мгарського монастиря вміщені у збірнику на аркушах 521–540 зв., а Ладанського – на аркушах 542–548 зв.

Автор зазначив, що мав у своєму розпорядженні копії 50 документів, які зберігались у трьох зібраннях: 1. Книга про маєтності Лубенського полку, впорядкована військовим канцеляристом Федором Данилевським і представлена гетьману Данилу Апостолу; 2. Книга 1738 р. старшого

канцеляриста Андрія Безбородька, представлена в канцелярію «министерского правления малороссийских дел»; 3. Книга 1730 р. лубенського сотника Григорія Кулябки, представлена генеральному обозному Якову Лизогубу. Документи збірника починаються з фондушу княгині Раїни Вишневецької 1619 р. (арк. 522 зв.), який повністю надрукований нами у згаданій книзі [3]. Це ж стосується й інших документів князів, гетьманів [4], царів, що наводяться автором-копійстом у скороченні, у вигляді регестів, інколи з дещо неточним датуванням. Часом він перемажував текст джерела з власними коментарями, які нами переважно пропускалися. М. Маркевич розбив текст на тематичні розділи, кожному документу надав власний номер. У деяких випадках, коли мова знову заходила про цей документ, відсилав читача до першого його регесту, вказуючи лише номер. Робив він і власні підрахунки. Так, на підставі книг «распоряжений по духовной части» 30-х років XVIII ст. він підраховував кількість дворів і душ у сімох монастирських селах (Вільшанка, В'язівка, Лука, Мгар, Піски, Терни, Хитці) і в кожному із сіл окремо. Вийшло 1179 дворів, 5847 душ, у т. ч. 3048 чоловіків і 2799 жінок. Далі йде опис Мгарського монастиря, передусім його храмів. Зокрема, зазначається, що соборна Преображенська церква була «построена Самойловичем и Мазепою с 1682 по 1694»; наводиться стисла біографія константинопольського патріарха св. Афанасія Пателарія, який і помер у цьому монастирі. Подано стислий список архімандритів та ігуменів, в якому, однак, бачимо дві важливі деталі: термін каденції Феофана Трофимовича М. Маркевич продовжує по 1736 р., а Паїсія Яновського – по 1776 р. (арк. 533), нижче він визначає її 1773–1776 рр. Зазначимо, що автор подає і стислий нарис історії Густинського монастиря, вказує, що Ісайя Копинський «поставил» у Мгарський монастир ієромонаха Василія (ігумен у 1624–1628 рр.), о. Філарета й ігумена Феодосія (останній був ігуменом у Мгарській обителі з червня 1628 р. до своєї смерті в 1630 р.), яких перевів з Густинської обителі. Також історик подає перелік монастирських володінь, серед яких бачимо 22 водяних млини, будинки в Полтаві, Лубнах і с. Вовчку, згадані сім сіл, ліси, перевози тощо, а крім того «монастырь Красногорский архистратига Михайла со всеми угодьями» (арк. 533 зв.). Потім йде «Хронология монастыря,

выведенная из документов», де йдеться про розбудову монастиря, надання йому гетьманами маєностей тощо (арк. 535–536). У ній, зокрема, згадується про ігуменство Калістрата в 1649 р., і цього ж (?) ігумена (Калістрат Валицький) у червні 1668 р.; про те, що архімандрит Паїсій Яновський був у Глухові членом «духовного правления», що монастир 21(10).04.1786 р. (нижче автор зазначає, що це сталося 4 травня (23 квітня) того ж року) був оголошений «второкласным» і призначено на його утримання щорічно 1511 крб. 90 коп. М. Маркевич вказав також, що тут проживав в останні роки панування Катерини II константинопольський патріарх Серафим II (посідав патріарший престол у 1757–1760 рр.), а в 1849 р. у Мгарській обителі поховали архієпископа Гедеона. Тут мається на увазі Гедеон Вишневецький, єпископ Полтавський і Переяславський з 1834 р., архієпископ у 1844–1849 рр. [5].

Нижче наводимо документи, які у вигляді реєстрів подав автор і які не публікувалися раніше. Спочатку розміщено документи Мгарського монастиря, а потім – Ладанського.

Першим з них є універсал-«фундуш» черкаського старости Костянтина Вишневецького. Він подає дуже важливі дані про заснування Свято-Михайлівського монастиря біля с. Сліпорід. Про цю обитель – філію Мгарського монастиря ми вже писали [6], але нам вдалося знайти найбільш ранні відомості про його існування за часів Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. Тепер же можемо точно вказати на його заснування в 1621 р. Далі йдуть реєстри грамоти царя Олексія I, гетьманів Юрія Хмельницького й Данила Апостола (№ 2, 3, 4). У листі лубенського сотника Григорія Кулябки до генерального обозного Якова Лизогуба міститься переказ універсалу гетьмана Івана Брюховецького, причому Кулябкою були виявлені (в копії документа) підозрілі правки щодо с. Тишки. Врешті, в листі графа П. О. Румянцева до Малоросійської колегії знаходимо дані щодо відновлення лікарні у Глухові.

Важливішими є документи щодо Ладанського монастиря. Вони теж відкриваються фондушем княгині Р. Вишневецької від 22(12).01.1619 р. та універсалом єпископа Ісайї Копинського від 21(11).07.1628 р. Оскільки ці документи друкувалися ще до 1917 р., ми їх пропускаємо. Так само

пропущено універсали прилуцьких полковників Петра Дорошенка від 6.06(27.05).1657 р., Лазаря Горленка від 23(13).12.1670 р. і наказного гетьмана Якіма Сомка від 9.08(30.07).1661 р., опубліковані в наш час [7]. Пропущено також скаргу 1727 р. ігумені Олександри «Масюковны» гетьману Данилу Апостолу. Це спричинено тим, що документ було вже подано для публікації в іншому виданні.

Отже, в даній публікації першим з документів Ладанського монастиря є універсал київського митрополита Петра Могили, який був досі невідомим (№ 7). У ньому містяться дані про початок функціонування обителі як жіночої і йдеться про направлення туди черниць на чолі з ігуменею Афанасією Смолківною. Цікаво, що цей універсал був підтверджений пізніше наступником Петра Могили Сильвестром Косовим. Далі йдуть універсали гетьманів Юрія Хмельницького від 14(4).01.1661 р. (№ 8) і Григорія Дорошенка (наказного) від 11(1).10.1668 р. (№ 9). Першим з них надавався обителі млина на р. Удай, а другим, відповідно до волі повноправного гетьмана Петра Дорошенка, монастир оборонявся від неправомірних податків. Далі йдуть три документи прилуцьких полковників Дмитра Горленка (№ 10) і Гната Галагана (№ 11, 12). У першому Горленко стверджував купчу монастирем млина під містом Варвою, у другому Галаган стверджував надання монастирю земель князями Вишневецькими і гетьманами починаючи від Богдана Хмельницького. До речі, відповідний універсал останнього досі не виявлено, а Маркевич припускав, що тут, очевидно, йшлося про універсал Юрія Хмельницького. У третьому – листі Галагана до гетьмана Апостола – йдеться про скаргу ігумені Олександри щодо перетримання двох монастирських підданих А. Гондзеровським (Кондзеровським). У документах 1727 р. наводяться результати слідства по цій справі (№ 13) і повторна скарга ігумені (№ 14). У наступному документі 1728 р. (№ 15) містилися матеріали слідства у справі срібрянського сотника Троцини. Тут подано цікаві факти щодо надання обителі млина Іваном Скоропадським («По шведской руини...»), але, у зв'язку з переведенням ігумені Єфросинії в «монастир Гамалиевский», відповідний універсал вона взяла з собою, і доля документа невідома, оскільки Єфросинія там померла. Наведено історію цього млина, який був даний гетьманом Самойловичем своєму кравцеві. Пізніше

млином заволодів гетьман Іван Мазепа, але згодом він надав його ніжинському греку Згурі (цей універсал досі не виявлено), а Скоропадський передав його частину черниціям. У документі 1729 р. (№ 16) містилася скарга ігумені Інокентії гетьману Д. Апостола з проханням оборонного універсалу на маєтності. У скарзі вона, зокрема, зазначала, що «крепости» на них існували, але під час шведчини були закопані й через це попусувалися, а інші забрала з собою згадана Єфросинія (див. також документ № 19). Наступні документи 1736–1737 рр. (№ 17, 18) стосуються кримінальних справ. У рапорті прилуцької полкової старшини князю О. Шаховському йшлося про арешт злочинців, які намагалися продати поламане церковне срібло. В іншому документі йде мова про крадіжку 747 карбованців з монастирської скарбниці.

Завершують дану публікацію матеріали, укладені на підставі джерел М. Маркевичем. Він подав тут витяги з книги 1758 р. про маєтності Прилуцького полку, в т. ч. й про Ладанський монастир (№ 19), з укладених власних статистичних таблиць (№ 21), навів список ігумень 1734–1757 рр. (№ 20). Врешті він навів власні «Выметки» з історії монастиря. Оскільки ці відомості добре відомі, обмежимося лише восьмим пунктом, де йдеться про «старинныя вещи» (№ 22).

Наукова новизна дослідження полягає в уведенні до наукового обігу невідомих джерел XVII–XVIII ст., які стосуються історії двох важливих монастирів Гетьманщини, у встановленні імені упорядника збірника XIX ст.

Висновки. Отож матеріали збірника, що зберігається в ІР НБУВ, представляють одну з перших спроб написати історію ряду визначних православних монастирів Гетьманщини, в т. ч. Мгарського й Ладанського, а деякі з наведених реєстрів невідомих досі документів мають цінність як історичне джерело.

Список використаних джерел

1. Документальна спадщина Свято-Преображенського Мгарського монастиря XVII–XVIII ст. / уклад.: Ю. Мицик, І. Тарасенко. Київ, 2021. 503 с.
2. ІР НБУВ. Ф. І. Од. зб. 56728.
3. Документальна спадщина С. 29–30.
4. Гетьманські документи надруковані у виданнях: Універсали Богдана Хмельницького / уклад.: І. Крип'якевич, І. Бутич. Київ, 1998. 382 с.;

- Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687) / уклад.: І. Бутич, В. Ринсевич, І. Тесленко. Київ ; Львів, 2004. 1086 с.; Універсали Івана Мазепи 1687–1709 / уклад. І. Бутич. Київ ; Львів, 2002. Ч. 1. 756 с.; Універсали Івана Мазепи 1687–1709 / уклад.: І. Бутич, В. Ринсевич. Київ ; Львів, 2006. Ч. 2. 798 с.
5. Булгаков С. В. Настольная книга священно-церковно-служителя. Москва, 1993. С. 1409.
 6. Документальна спадщина С. 9.
 7. Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687). Київ ; Львів, 2004. С. 917, 919, 202.

№ 1

1621, березня 10 (лютого 28). Лубни.

Фундуш князя Костянтина Вишневецького

“Wiadomo czynie tym moim listem komu o tym wiedzić będzie należało, iż ja, chcąc aby się in dies chwala Boża wzerżała (?) i pomnażała, za udaniem ludzy godnych wiary na tym miejscu, gdzie niegdyś manaster świeszczениków грецьkiej religii bywał, to jest na Słeporodzie nazwanym, pozwowoliłem prawem опекуńskim manaster fundować i zbudować na tym że miejscu Słeporodzie na Naprasnikowej łące niedaleko Łarkowego młynka и пр.

Datt w Łubniach”.

Переклад:

«Відомо чиню цим моїм листом кому про це буде належало знати, що я, бажаючи, щоб хвала Богу щоденно зростала (?) й примножувалася, за поданням гідних віри людей дозволив на підставі опекунського права на тому місці, де колись був монастир священиків грецької релігії, тобто на (місці), названому Сліпорід, заснувати й збудувати монастир на цьому ж місці Сліпороді на Напрасниківській луці неподалік від Ларкового млинка та ін.

Дано в Лубнах”.

(арк. 532 зв.)

№ 2

1660, липня 13(3). Москва.

Жалувана грамота царя Олексія

«Пожаловали есмы ... Виктора с братиею... В прошлом 167-м (1659) году, в приход крымскаго хана и изменника Ивашка Виговскаго с татары и с черкасы, тот их монастырь до конца разорен; и

всякий монастырский скот отогнан, и монастырские крестьяне без остатку разогнаны, и две деревни с хлебом сожжены, и от того де разорения монастырь оскудал и помирают голодом; а братии де в том монастыре, опроч служебников и работников, сто тридцать человек. А есть де от их монастыря в 5 верстах деревня Вовчок, а владел прикащик его Коледа, лех. Да под тою ж де деревнею на речке Волчке три мельницы и ступы и сенные покосы и всякия угодия, а ныне тою деревнею и со крестьяне никто не владеет, а мельниками и ступами владеют аренды. И пожаловати их тою деревнею и мельниками и пр. дать им жалованную грамоту».

(арк. 524 зв. – 525)

№ 3

1660, грудня 29(19).

Оборонний універсал Юрія Хмельницького

«Юрий Хмельницкий, гетман его королевской милости с Войском Запорожским.

Ознаймуем ... абы мистце святое монастыря Мгарского ни от кого не терпило кривды и от Войск наших козацких налога и пр. и пр.».

(арк. 525)

№ 4

1728, вересня 29(18). Москва.

Універсал гетьмана Данила Апостола

«Пану полковникови и пр.

Ознаймуем, иж о. Ипатий Рогалевский, игумен монастыря Всемилоостивого Спаса Мгарского лубенского, с братиею презентовал нам выпысь з книг миских ратуша лубеньского, в року 1724 мая 8 данный. В котором многие оны до монастыря своего в долини, прозываемой Кремянци, и од жителей сел Березоточи, Вовчка и других лисы, луги, сады и синокати куплямы и заминамы «добровольными понабувалы». Дает подтверждение на право владения. Дан в Москве».

(арк. 531)

№ 5

1730, лютого 17(6). Москва.

Лист лубенського сотника Григорія Кулябки

до генерального обозного Якова Лизогуба

«Вельможный мости пане обозный войсковый енеральный, мой вельце мосци пане и надежный добродию.

За приездом своим з Киева отец наместник мгарский лубенский, який сочинив з крипостей своих монастырских, хоч то уже излышнии копыи, тыи я з самымы орыгыналамы звездшы, усмотрылем, же оны праведно переписаны. Тыльки в одном универсали Брюховецкого (*акт XXV*) пры конци, в кнызи тепер посылаючойся, зкопиованном, подзорная явылась поправка. Бо где наименованы села Тышки, Лука и Хици, то Тышки на вытертом знать мисцю отминным характером, да и инкавустом инаким написано. А зостаю оные Тышки и поныни войсковые вольне, под видыным старшынским имиючиесь; тыльки часть людей на земли монастырской через рику Удай зостаючие под Тышкамы посельвшыся, монастыреви наслуговуют. Все теды выжпомянутые копии рукою власною намиснычою порознь закриплены и я по лыстам означывшы, за подписом имени своего по указу вашему панскому в Глухов посылаю и его ж добродийской особи наступающий Пост здравствено и благополучно з ей милостию добродийкою панею препровождать желаючи, зостаю.

В п[анск]ой м[илост]и, мылостывно надежного добродия моего всего добра щирозычливый слуга Грыгорий Кулябка, сотник полковый лубенський.

1730 року февраля 6. Лубни».

(арк. 531 зв.)

№ 6

1776, березень.

Лист графа П. О. Румянцева до «Малоросійської колегії»

«Разсматриваны мною представленные от определенных, по силе указов ея и. в. из правит[ельствующего] сената и из св. прав[ительствующего] синода для положення суммы на возобновление больницы, находящейся в Глухове при Анастасиевской церкви, и на содержание оной самой с причтом. Малорос[сийской] коллегии члена ген[ерального] писаря г-на Туманскаго, лубенскаго Преображенского монастыря архимандрита Паисия и максаковского Преображенского монастыря игумена Вакинфа мнения и разчисления, постановили и пр.

Дело идет о больнице; бумага полезная для истории города Глухова».

(арк. 532)

№ 7

1638, жовтня. Києво-Печерська лавра.

Універсал київського митрополита Петра Могили

По упрощению г-жи игуменнии ладынской, Петр Могила и пр. Всем вообще и каждому кому зособна и пр. до ведомости подаем, иж з ласки его милости, моего милого пана и сестренца (*князя Михаила Вишневецкого*) одержавши целый дозор опустилых монастыров Густынского и Ладынского, хотячи абы там по старому хвала Божия росла и множилася и богомольство уставичное не уставало, посылаем до монастыра Ладынского побожную инокиню госпожу Афанасию Смолковну с прочиими законными сестрами на мешканье, которые мают там обще благоугодне, святоблыве жыты. За которыми прошу милостей ваших (*обращение ко всем православным христианам*), абысте ласковыми добродиями в ласки щедроблывые ялмужной ставытысе рачилы; за що то од ных уставичнее богомольство и од Господа Бога стокротную заплату в кролевствии небесном милость ваша одержите. Что милостем вашим уприймне сприяючи, молитвы наши уставичные архиерейские и повольные пыльно залецаем.

З монастыра Печерского киевского__ октоврия року 1638. *Подпись*: «Рукою власною».

В притиске: «Тот лист ствержаю, Сильвестр Косов, митрополит Киевский и Галицкий и всея России».

(арк. 543 зв.)

№ 8

1661, січня 14(4). Чигирин.

Універсал гетьмана Юрія Хмельницького

«чернцям монастыра Ладынского з побожности нашей для выживления надальсмо з млына Грицкового, на миской гребли под Варвою стоячого на рицы Удаи, мирочки и вси пожитки» и пр. «З Чигирина януария 4 року 1660».

(арк. 544)

№ 9

1668, жовтня 11(1). Прилуки.

Універсал наказного гетьмана, брацлавського полковника Григорія Дорошенка

«Ознаймуем, иж поневаж воля до того его милости рожоного моего (*родного брата*) пана гетмана Войска Запорожского

стосовалась, теды я пыльно жадаю и приказую» и пр. Чтоб в убыток законницам ладинским с посполитых села Ладина ничего никто не смел «вытягаты, або браты и шарпаты».
«Дан в Прилуци 1657 октоврия 1-го року 1668».

(арк. 544)

№ 10

1695, вересня 9 (серпня 30). Прилуки.

Універсал прилуцького полковника Дмитра Горленка

«Их ц[арского] пресв[ітлого] вел[ичества] полковник прилуцкий Дмитро Горленко».

«Ознаймуем» и пр., «иж всечестная госпожа Харитына Андрузская, игуменья монастыра дивичаго Ладынского, презентовала нам купчий лыст з уряду варвинского под печатью городского» и пр., «иж она, игумения з сестрами монастыра своего купылы млын, стоячий на гребли Варвинской и под мистом Варвою, у тамошнего жытеля варвынского Михайла Стасенка за золотых триста й двадцать лытовской личбы, з таким обварованнем, же того млына не повынен сам продавца, так и сыны его и жаден з приятелей его, в сей купли найменьшой монастыреви Ладынскому задавать турбации. Просыла нас, жебы той их куплений млын своим на потомные часы ствердылы писанием» и пр.

«В Прылуце 30 августа 1695 року».

(арк. 544–544 зв.)

№ 11

1724, грудня 1 (листопада 20). Прилуки.

Універсал прилуцького полковника Гната Галагана

«Мы, ниже именованния, чынымо видномо, иж владием селом Ладыном в сотни Журавской, будучем на грунтах монастырских. Которые грунта еще блаженной памяти от князей польских наданные, именно от кн. Иеремяя и кн. Михаила Корыбутова Вишневецкого, и ксенжны его Раины Могиянки Вишневецкой и пр. и стверждены так легациею самих оных помянутых князей, яко и универсалами многих гетманов, начавши от самого гетмана Богдана Хмельныцького. На том и подписуемся.

К сему ж писанию по прошению чесной старыци инокини Александры Дмитриевны, игумении ладинской, и всих ее сестер, яко не умиющих писания, я, ныжей подписанный Сава Михайлов, священник ладынский, руку приложил.

Игнатий Галаган, полковник прилуцкий».

Следовательно многие универсалы потеряны и даже Богдана Хмельницкого, если впрочем неграмотные себе (?) не приняли Юрия за Богдана. Это часто случается, что, не умея читать старинных бумаг, владельцы оных приписывают знаменитому гетману и показывают мне другие бумаги за бумаги Б. Хмельницкого. Подпись Игнатия Галагана, который был неграмотным, сделана рукою полкового писаря Федора Галенковского, так как и на следующей бумаге».

(арк. 544 зв.)

№ 12

1727, грудня 15(4). Прилуки.

**Лист прилуцького полковника Гната Галагана
до гетьмана Данила Апостола**

«Отзыв Игнатия Галагана по делу монастыря с Гондзеровским, завладевшего двумя монастырскими крестьянами. К гетману. Печать Галагана.

«Ясневельможный» и пр.

В поважном ясневельм[ожности] в[ашей] лысти о зведеню з сотни Журавской в другие сотни Прилуцкого полку половиннаго числа компанийцов, ко мни пысаном, приобщена цедула з выраженнем монастыря Ладынского игуменьи Александры з сестрами скаржилася», что Андрей Бриль и Тымко Полозюченко, будучи ладинскими подданными, передерживаются в селе Світличном Андреем Гондзеровским. Гетман приказал полковнику разследовать. Полковник, выполнив повеление, посылает подлинник следствия, подписанный варвинским писарем Данилом за варвинских атамана Безчипку и козака Дытюя».

(арк. 545)

№ 13

1727, грудня 13(2). Прилуки (?).

«Вышепрописаное следствие»

«Року 1727 декабря 2 дня.

«Мы, ниже подписавшиеся, чынылы розыск» и пр. «Хведор Мудрый, козак и жытель свитлычань[ский], в допроси своем так сказал: Андрей Бриль житель был прежде чорнуский, а перешедши з Чорнух в село Свитлычное, жил под владильщем бувшим Петром Патокою и за его ж владиния перешол к футору монастырскому, под селом Свитлычным найдуючемуся». То же и о другом».

(арк. 545)

№ 14
1727 р.

Скарга ігумені Олександри «Масюковны» гетьману Данилу Апостолу

«Эта жалоба без числа и года, но мы увидим далее, что в 1727 году была уже другая игуменья. Любопытна только следующая выходка.

«Андрей Бриль, житель села Свитлычного, державы Андрея Кондзеровского, бывшой гетманшой Скоропадской служителя».

Такое напоминание происхождения казалось бы к делу не шло».

(арк. 545)

№ 15

1728, грудня 13 (листопада 30). Прилуки (?).

Слідство у справі сотника Троцини

«Року» и пр.

Гетман приказал обозному полковому прилуцкому Михайле Огроновичу вследствие прошения сребрянского сотника Антона (*Андрия. – Ю. М., I. Т.*) Троцыны, рассмотреть по каким актам ладинские монахины отбирают войсковую часть с мельницы Петра Денисенка, об одном поставе, находящейся на плотине Переволочанской. Старшина полковая, по случаю отсутствия Огроновича, произвела следствие без него. Призывали игумению Инокентию Андрузскую и наместницу Еклампию. *Вот их показание.*

«По шведской руины, як був покойный гетман Скоропадский в Нижыни в 1709 году, то по прошению тогдашней игумении ладынской Евфросинии надал до монастыря их Ладынского для препитания часть войсковую млыва, в млыни Петра Денысенка, жителя переволочанского, и универсалом своим гетманским оную ствердил. Який универсал там в Нижыни дано ей, игумении, при атаману их ладынском Кости Григориеву». «Од 1709 года аж до состояния бывшой Малороссийской коллегии по тому универсалу оны, законницы ладыньские, з того млына часть войсковую одбырали безпрепятно. А за бытия коллегии як з прочиих млынов части войсковыи, так и в оном, одбырали зборщики. Когда же в прошлом 1727 году коллегию одставлено, а ясневельможный его милость пан гетман благополучно восприял гетманское правление, то як протчие, так и они, законницы, стали войсковую часть одбирать». В показаниях игуменьи и наместница сослались на Костю Григорьева и на самого мельника Петра Денисенка. Которые видели универсал. Следователи потребовали, чтоб и им также этот универсал показали. Инокентия отвечала:

«Евфросиния, одъизаючи, в 1715 году з монастыря Ладынского на игуменство в монастырь Гамалиевский, взяла з собою именованный универсал з крипостьми другими и там в Гамалиевци померла».

Подпись собственноручная Инокентии очень любопытна. «Инокентия игуменья» написано огромными печатными литерами, потом: «А вместо наместницы ладыньский Евлампии по еи прошению Павел Панкевич подписался».

Следует допрос Петру Денисенку. Спросили: имеет ли он мельницу и на кого войсковая часть отбиралась. «Имеет он отческий млын на гребли Переволочанской на реци Удаи о одном коли мучном стоячий. В котором млыни з того кола часть войсковая млыва прежде быралась на гетмана Самойловича, а потом он, Самойлович, отдав кравцеви своему и универсалом ствердыв. Який универсал он, кравец, ему, Петру, объявляв и тую часть зе млына одбырал по смерть свою. А когда Самойловича взято и настав гетманом Мазепа, то она часть одбыралась на его, Мазепу. А потом он, Мазепа, тую часть отдал Згури, греку нижыньскому, и универсалом ствердыв. Который Згура тот универсал ему, Петру, будучи в его дому, показав и тую часть одбырал. А покойный гетман Скоропадский помянутую часть отдав законницам монастыря Ладынского. Далее говорит, что видел универсал этот, подтверждает показания игуменьи. За него росписался сотни Монастырской писарь Иван Григорьев (*Романович? – Ю. М., I. Т.*). Потом показания утвердил сотни полковой Прилуцкой завидовца Данило Савин своеручно; на всем следствии подписались:

Михайло Ягельницкий, судья полковий прилуцкий.

Сотник полковий прилуцкий Петр Носенко.

Канцелярист войсковый Иван Романов.

Писарь городовый прилуцкий Федор Турковский.

Здесь примечательно:

1-е. Существование и переход в другой монастырь игуменьи Евфросиньи.

2-е. Владение угодьем, которое в сохранившихся универсалах не показано.

3-е. Существование ладинских бумаг в монастыре Гамалеевском.

4-е. Существование универсала Скоропадского Ладину.

5-е. Права мельничные».

(арк. 545 зв. – 546 зв.)

№ 16

1729, березня 16(5).

Скарга ігумені Інокентії гетьману Данилу Апостолу

Напоминает, что княгиня Мария Раина Вишневецкая надала и что монастырем куплены разные недвижимыя имущества, она их изчисляет: Ладын с угодьями, мельница на плотине Жоравской о двух колах, другая на Варвинской о двух же колах, хутор в селе Светличном с подсуседками, и войсковая часть с мельницы Грыцка Сваричовского на Варвинской же плотине. Говорит, что хотя крепости на все это и есть, «однако во время шведского в Малую Россию нашествия попорчены, другие же тогдашня игуменья Евфросиния, одъезжаючи до Гамалиевки, позабирала». Жалуется, что прилуцкие заведовцы мешают ей владеть этим имущества, и просит подтвердить их своим универсалом.

Году и числа не выставлено. На обороте надписи о содержании бумаги и о времени подачи оной гетману: марта 5 1729.

(арк. 546 зв.)

№ 17

1736, травня 4 (квітня 23).

Рапорт прилуцької полкової старшини князю О. Шаховському

«Атаман городской и городничий прилуцкий донесли в прилуцк[ую] полк[овую] канцелярию о воре Лаврине Андреевском сыне Чухраенку, пойманом в Ладинском монастыре во время Покровской ярмарки с ломаным церковным серебром и с женщиною Настею, которой он давал то сребро продавать и с которою жил, не обвенчавшись. А как была публикация о покраже серебра в монастыре Максаковском, то вор отправляется в войсковую генеральную канцелярию. Подписались: судья прил[уцкий] полк[овой] Мих[аил] Я[гельницкий] и пис[арь] прил[уцкий] полк[овой] Федор Галенковский».

(арк. 548 зв.)

№ 18

1737, вересня 13 (серпня 30).

Справа про крадіжку в монастирі

Сначала идет о деле густынскому. Это донесение князю Ивану Федоровичу Борятинскому (см. *Густынский монастырь, № 572, годы 1736 и 1737*). Потом следует: Ладинского Подгорского монастыря

монахиня прошедшого 1736 года дек[абря] 24 числа (подала объявление) «о сворованных ночью в церкви их ладинской в скарбцу имившихся деньгах, 747 рублей, о которых имиют оны подозрение на писаря своего ладынского Семена Данылова да на теслю Андрия Червоного. Прислалы их при своем доношении в полковую прилуцкую канцелярию, где в суди о тых деньгах следствие чинено и по прылижном и доволном старанию явылося, что к тым монастыря Ладынского деньгам прылычывся Тymoш Шкурка, козак и жытель прылуцкий. И по допросным его, Шкурки, ричам в разных листах сыскалося у него, Шкурки, тых сворованных денег на 400 рублей; а показывает якобы тыи деньги имеет он, Шкурка, о ниякогось мирочныка. Которые для всякого случая отданы монахиням под росписку до указу. А остальных поворованных денег и хто именно и откол тот мирочнык, хочай быв его, Шкурку, доволно по голому тилу плитьмы, он не показал.

Потом это дело осталось без окончания, потому что «первий з господыном полковныком своим ходылы протыв орды, когда оная протыв Переволочной» (*на Днепре*) «в Малороссию вторгнулася; а потом я (*Ягельницкий*) по комиссии был посылан в Сумы, а когда одтоль прибув, то ездя по полку, набирав людей в поход, а оконча тот набор, собырав волы к рандеву».

Спрашивает князя где решить это дело? В Прилуке ли или отправить в суд генеральный?

Судия полковый прилуцкий Михайло Ягельницкий.
Федор Галенковский, писарь полковый прилуцкий.

(арк. 546 зв. – 547)

№ 19

1758, квітня 22 (травня 2).

З книги про мастності Прилуцького полку

Подписано: полковн[иком] Григ[орим] Игнатъев[ичем] Галаганом
обозн[ым] полк[овым] Фед[ором] Галенковским
судьею Яков[ом] Огроновичем
асаулом Як[овом] Величком

Скреплена ими в 1758 году апр[еля] 22.

Жоравской сотни село Ладын 119 дворов.

«Владеет девича монастыря игумения Александра с сестрами и в том селе построен монастырь и оное село дано от польских королей, княгини Ирины могилянки Кобытуовой. На которые имели

они от оной княгини привилей и в бытность изменника Мазепы в прошлом 1709 году оные привилегии от шведского неприятельско-го нахождения «похованными были в яму и в оной яме запечатанные вси погнили».

(арк. 547–547 зв.)

№ 20

1734–1757 рр.

Список ігуменій Ладинського монастиря

В это время (1734 авг[уста] 25) была там игуменьей Инокентия, как оказывается из последующей публикации.

По распоряжению Рафали (Рафаїла Заборовського? – Ю. М., І. Т.) в следующем году (1735 генв[аря] 27) распубликованному оказывается, что в то время игуменьей была уже Афанасия.

Далее в 1743 (1743 март[а] 16) в публикации о побеге из Киевозлатоверхо-Михайловского монастыря видим игуменьей Александрю. До 1740 мы встречаем во всех таковых публикациях Афанасию, но в 1740 августа 21 дня видим уже Тавифу.

В 1757 еще поименована Александра.

Из всех этих бумаг оказывается, что Ладынський монастирь был основан монахами густынскими в 1614 году. Из мужского в женский обращен в 1619 году. Все его недвижимыя имущества состояли из (далі йде повтор даних, які наводилися в попередньому документі. – Ю. М., І. Т.).

Игуменьи: 1619. Александра Копинская +1631

1638. Афанасия Смолковна

1657. Серафима Зебровска

1695. Харитина Андруская

1724. Алексадра Дмитриевна Масюкова

1728. Инокентия Андруская

1735. Афанасия

1740. Тавифа

1743. Александра

(арк. 547 зв. – 548)

№ 21

Середина XIX ст.

«Выписка из моих статистических таблиц Полтавской губернии».

Ладын, село Прылуцкого уезда, 2-го стана, от Прилук 18 верст, душ м[ужского] п[ола] 546, женск[ого] 546. Всего 1122, река Удай.

Светличное, село Лохвицкого уезда, 3-го стана, от Лохвицы 44 версты, душ м[ужского] п[ола] 649, ж[енского] п[ола] 613. Всего 1292.

(арк. 548)

№ 22

Середина XIX ст.

«Выметки»

«[...] 8. Старинные вещи.

Деревянный крест в серебряной оправе с надписью: «Сей крест сооружен до обители Святопокровской Ладанской року 1712».

Чудотворный образ Божия Матери в серебряной оправе с надписью: «Игумения Александра 1757 года декабря 13 дня».

Десять старопечатных славянских книг».

(арк. 548–548 зв.)

Yurii Mytsyk,

Doctor of Historical Sciences (Dr. habil. in History), Professor,

Chief Researcher of Department of Act Archeography,

M. S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archeography and Source Studies of the

National Academy of Sciences of Ukraine

(Kyiv, Ukraine)

ORCID 0000-0003-1580-1284

e-mail: mytsyk2002@ukr.net

Inna Tarasenko,

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History),

Senior Research of Department of Act Archeography,

M. S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archeography and Source Studies of the

National Academy of Sciences of Ukraine

(Kyiv, Ukraine)

ORCID 0000-0003-1019-9749

e-mail: innatarasenko86@gmail.com

**To history of Holy Transfiguration Mgar
and Holy Intercession Ladan monasteries**

The purpose of the article is to establish the authorship of the manuscript collection of the middle of the 19th century, to analyze the registries of documents from the history of the Mgar and Ladan monasteries contained in it, to publish previously unpublished documents. **The methodological basis** is an interdisciplinary approach,

primarily comparative-historical and classification methods are used. The scientific novelty consists in the introduction into scientific circulation of unknown sources of the 17th-18th centuries, which relate to the history of two important monasteries of the Hetmanshchyna, in establishing the name of the compiler of the collection of the 19th century. **Conclusions.** First of all, the name of the compiler of the collection of the middle of the 19th century was established. This is the famous Ukrainian historian Mykola Markevych (1804-1860). The article examines the manuscript collection of the middle of the 19th century. from the fonds of the Institute of Manuscript of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, which contains essays on the history of Hlukhov, Hustyn Holy Trinity, Mgar Holy Transfiguration and Ladan (Ladynskyi) Holy Intercession monasteries and documents related to their history, church hierarchs, the reasons for such an interest in these subjects are indicated by M. Markevych. There are three sources from which the author borrowed materials for his collection; these are handwritten books from the 30s of the 18th century. The specificity of M. Markevych's presentation of regests is that he not only shortened the documents, but also sometimes added his comments, dividing them into separate sections. The main attention is paid to those parts of the collection where the history of the Holy Transfiguration of Mgar and Holy Intercession of Ladan monasteries is highlighted, from the regests of documents given by the author, those that retell the texts of unknown ones are singled out and they are listed in the appendix. It is especially important that they complement the «Ukrainian Diplomatarium of the 16th–18th centuries» and «Ukrainian Orthodox Diplomatarium of the 16th-18th centuries».

Key words: Church, monastery, clergy, Cossacks, memoirs.

*Стаття підготовлена 17 травня 2022 року;
подана до друку 2 червня 2022 року.*